

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН ТА БЕЗПЕКИ

DOI <https://doi.org/10.32837/app.v0i67.1164>
УДК 355.01

О. В. Данилюк
orcid.org/0000-0003-4412-0410
директор
Громадської організації «Центр оборонних реформ»

МЕТОДИКА РАНЬОГО ВИЯВЛЕННЯ ГІБРИДНИХ ЗАГРОЗ В УМОВАХ АГЕНТУРНИХ ЗАХОДІВ ВПЛИВУ РФ

Постановка проблеми. Гібридна війна і гібридні загрози істотною мірою визначають більшість сучасних тенденцій ворожих операцій, зокрема тих, що сьогодні проводяться в Україні та впливають на формування системи національної стійкості. У контексті необхідності забезпечення національної безпеки України доцільним є комплексне дослідження особливостей гібридного впливу з боку РФ з урахуванням радянського досвіду агентурної діяльності, а також вироблення методичних рекомендацій щодо раннього виявлення гібридних загроз. Відповідна тематика особливо актуалізується для України як у контексті тривалого гібридного протистояння з РФ, так і в межах розвитку співробітництва з міжнародними партнерами, зокрема з НАТО, щодо напрацювання механізмів протидії відповідним гібридним викликам і загрозам.

Аналіз літератури. Дослідженням радянської (російської) школи підривної діяльності та активних заходів, а також гібридними засобами впливу у свій час займалися Б. Крозьє, К. Дж. Лемб і Ф. Чоен, Т. Ніссен та інші. Крім того, безпосередня, комплексна та всебічна інформація щодо особливостей агентурних заходів радянського впливу міститься в опублікованих архівних документах Першого головного управління Комітету державної безпеки СРСР (Посібник «Основні напрями та об'єкти розвідувальної роботи за кордоном» 1970 р.; аналітична записка «Придбання та підготовка агентів-вербувальників у цілях розвідувального проникнення в установи США (на прикладі ряду північноафриканських країн)» 1988 р.).

Метою статті є аналіз агентурно-оперативних заходів щодо здійснення гібридного впливу РФ, визначення методики раннього виявлення гібридних загроз.

Виклад основного матеріалу. Під час визначення гібридних загроз, що пов'язані з агресивними діями РФ проти України, доречно використовувати метод історичної аналогії, який дозволяє проаналізувати форми та методи ведення підривної діяльності (в тому числі активні заходи), притаманні радянським спецслужбам. Відповідні методи, за визначенням одного з керівників Першого Головного Управління (зовнішньої розвідки) КДБ СРСР генерал-майора Олега Калугіна, були пріоритетом діяльності таких спецслужб – «не збір розвідувальної інформації, а підривна діяльність: активні заходи для ослаблення Заходу є серцем та душею радянської розвідки» (Inside the KGB: An Interview with Retired KGB Maj. Gen. Oleg Kalugin).

Такі форми і методи значною мірою збережені та лежать в основі сучасної підривної діяльності російських спецслужб. Джерелом первинної інформації про такі форми та методи є таємні та цілком таємні навчальні, наукові та методичні матеріали органів розвідки та контррозвідки СРСР (РФ), інших країн Варшавського блоку, а також власний системний аналіз відомих операцій, що здійснювалися цими країнами.

З таким твердженням погоджуються і західні експерти. У своїй доповіді щодо російських активних заходів після завершення Холодної війни Інформаційна агенція США (USIA) зазначала, що російське керівництво продовжує здійснювати підривну діяльність, брати участь в активних заходах та операціях із дезінформації, що така діяльність буде продовжуватися, ймовірно, аж поки в РФ не буде встановлено демократичний режим, що буде поділяти західні цінності. Автори надали низку прогнозів і попереджень про використання активних заходів новою Росією, констатувавши, що «великі частини радянського апарату активних заходів продовжують існувати і працювати, здебільшого під російським, ніж під радянським заступництвом» (Soviet Active Measures in the "Post-Cold War" Era 1988-1991). У 2008 році в щорічній доповіді Служби інформаційної безпеки Чехії зазначалося, що «Росія сприйняла радянську практику використання активних заходів», а «форми та методи, які використовують російські розвідувальні служби в своїй роботі, значною мірою інспіровані формами та методами, що успішно застосовувалися радянським шпіонажем у 1980-х роках» (Annual Report of the Security Information Service, 2008).

Відповідно до такого підходу, під гібридними операціями розуміються агентурно-оперативні заходи впливу противника на різні сторони суспільного життя (зовнішня та внутрішня політика, безпека та оборона, економіка, ідеологія, наука і техніка тощо), що спрямовані на всебічне послаблення іншої держави. Гібридні операції є наступальними діями ворожих спеціальних служб та здійснюються здебільшого завдяки агентурі впливу – особам, що завдяки своєму становищу здатні здійснювати вплив на вирішення важливих питань.

Водночас діяльність щодо здійснення такого впливу, як слушно зауважують західні дослідники (Schoen, Lamb, 2012, P. 66–67), не обмежується створенням та фінансуванням підставних груп, маніпулюванням ЗМІ, дезінформацією, підлогами та підкупом агентів впливу. Радянська (російська) школа підривної діяльності та активних заходів виходить далеко за рамки явних і таємних операцій з маніпулювання сприйняттям та включає у перелік своїх інструментів підбурювання (розпалювання), викрадення, вбивства, наркоторгівлю і навіть тероризм. По суті, термін «активні заходи» є універсальним та охоплює набір підривних діяльностей, що обмежуються лише уявою та творчими здібностями офіцерів російських спецслужб (Crozier, 1996, P. 48–49).

Підривна діяльність та активні заходи, відповідно до *modus operandi* радянських та російських спецслужб, є пріоритетом діяльності не лише політичної, але й воєнної, економічної та науково-технічної розвідки, а також контррозвідувальної роботи за кордоном та розвідки із власної території. Розвідувальні заходи, значною мірою підпорядковані цій проактивній меті, і здійснюються в інтересах тих підрозділів, що відповідають за підривну діяльність. До прикладу, одним із головних завдань політичної розвідки є здобуття інформації про наявність таких протиріч у зовнішній та внутрішній політиці держави, які в подальшому дають змогу противнику загострювати ці протиріччя з метою послаблення такої держави та посилення власних позицій. До важливих завдань політичної розвідки також належить здобуття розвідувальної інформації щодо політичних та громадських діячів, підприємців, журналістів, інших лідерів суспільної думки з метою подальшого здійснення впливу на урядову політику, політичні кола, суспільну думку, вербування (в тому числі на чужий прапор), дезінформування або компрометації таких осіб.

Економічна розвідка здійснює збір інформації щодо економічних вразливостей держави та економічних протиріч із метою подальшого використання їх для послаблення такої держави, протидії її економічному розвитку та економічній (у тому числі воєнно-економічній) самостійності, здійснення негативного впливу на економічну політику, виявляє представників економічних еліт, що готові до співробітництва.

Під час здійснення гібридних операцій РФ критично важливу роль відводить агентурі, яка відповідно до російської парадигми є основним засобом зовнішньої розвідки. Такий підхід дає змогу не лише зосереджувати роботу на здобутті секретної інформації, але й здійснювати спеціальні заходи впливу, що здійснюються так званою агентурою впливу. Вербування та інфільтрація (введення) такої агентури впливу до державних органів, міжнародних організацій, великих компаній, політичних, громадських та релігійних організацій, наукових та освіт-

ніх установ, ЗМІ є важливим заданням спеціальних служб РФ. До агентури впливу відносять як осіб, що мають безпосередню суспільну вагу: членів уряду, керівних органів політичних партій, громадських та релігійних лідерів, журналістів та експертів, так і тих, хто може мати на них вплив: друзів, родичів, коханців, священників тощо. Серед головних завдань агентури впливу поруч із формуванням потрібної для РФ суспільної думки шляхом здійснення публічних заяв (до прикладу, з критикою політики власного уряду або уряду іншої держави) також стоїть досягнення потрібних для РФ рішень на рівні міжнародних організацій, урядів, парламентів, окремих політичних сил, компаній, етнічних та релігійних груп тощо.

Для завдань діяльності з раннього виявлення гібридних операцій важливо усвідомлювати, що агентура впливу є інструментом таємного впливу і не має викликати підозр щодо свого можливого співробітництва із противником. Фінансова та інша підтримка таких осіб, а також партій, організацій, компаній та ЗМІ, що використовуються для активних заходів, здійснюється конспіративно, щоб уникнути розкриття та дискредитації таких інструментів. Агентура впливу має віднаходити можливість здійснювати свої дії, формально прикриваючись національними інтересами своєї держави.

Попри те, що такий вплив може здійснюватися щодо будь-яких питань суспільного життя, кінцевим завданням гібридної агресії є встановлення таємного контролю за урядом або частиною уряду іншої держави з метою зміни її геополітичного курсу, зовнішньої та внутрішньої політики. Це збігається з розумінням завдань сучасної війни, що підтримуються й академічними дослідниками. Так, Томас Ніссен із Королівського коледжу оборони Данії прямо зазначає, що сучасні війни стосуються більшою мірою не контролю над територією, а контролю над населенням та процесом прийняття політичних рішень (Nissen, 2015). Для здобуття такого контролю можуть активно використовуватися місцеві політичні партії та ЗМІ, що керуються агентами впливу РФ, через яких або через інших агентів з числа місцевих підприємців РФ здійснює таємне фінансування такої діяльності.

Під час здійснення операцій впливу, спрямованих на зміну електоральної поведінки громадян іншої держави, російські спецслужби поруч із критикою співробітництва із Заходом та популяризацією співробітництва з РФ можуть активно використовувати критику небажаних для РФ державних діячів та урядів, що не пов'язана з їхніми зовнішньо- та внутрішньополітичними поглядами, а стосується як реальної, так і фіктивної причетності таких осіб до різноманітних зловживань та корупції. Кінцевою метою таких заходів є генерація політичної кризи, яка дозволяє ввести до складу урядової коаліції підконтрольну РФ політичну силу.

Для збереження вже наявного контролю за урядом іншої держави російськими спецслужбами можуть проводитися заходи, спрямовані на нейтралізацію небажаних РФ політичних опонентів. З цією метою в таких небажаних політичних силах російськими спецслужбами можуть провокуватися внутрішні конфлікти та розколи, що мають призводити до втрати такими силами суспільної підтримки та подальшої маргіналізації таких політичних сил.

Співробітники, агенти та довірені особи російських спецслужб, що відповідають за розроблення та проведення таких гібридних операцій, можуть використовувати як прикриття своєї діяльності позиції офіційних політичних або медійних радників, політтехнологів, електоральних психологів, соціологів, керівників виборчих штабів тощо.

Для таких операцій також характерне активне використання компрометації, сутність якої полягає в донесенні до осіб, від яких залежить особа, що компрометується, достовірних або сфабрикованих даних (компромату – компрометуючих матеріалів), що свідчать про її неналежну діяльність (аморальну поведінку, політичні, фінансові та інші махінації, корупцію тощо). Аудиторіями для донесення компрометуючої інформації можуть бути як великі групи – виборці, однопартійці, так і окремі важливі особи – керівники держави, представники іноземних місій та міжнародних організацій тощо. Відповідно, компрометація може здійснюватися як через публічне, так і через індивідуальне (адресне) донесення такої інформації до аудиторії. Метою компрометації є підрив впливу небажаних осіб (партій, організацій, груп, окремих діячів), усунення їх із політичної арени, позбавлення державних посад. Для компрометації притаманне часте використання підробних документів, фальшивих заяв, а також анонімне направлення ЗМІ компрометуючої інформації.

Радянські фахівці особливо наголошували на необхідності агентурного проникнення в західні ЗМІ. З цією метою зовнішня розвідка мала здійснювати постійний збір інформації про редакторів, видавців та журналістів, а також досліджувати джерела фінансування ЗМІ, шукаючи можливість для вербування таких осіб, а також інфільтрації (введення) в такі ЗМІ власних агентів та співробітників. Пріоритетом для такого проникнення були об'єктивні, а також відверто «антирадянські ЗМІ», де особливе місце займало Радіо Свобода (Former KGB General Kalugin Calls U.S.-Russia Spy Saga 'A Farce'). У роки Холодної війни спецслужби країн Варшавського блоку мали значну кількість власних агентів серед працівників Радіо Свобода (Юрій Марін, Анджей, Цехович, Павел Менаржик, Хрістан Хрістов та інші), а агент впливу КДБ СРСР Олег Туманов навіть очолював тривалий час всю Російську службу Радіо Свобода (Russian Agents in Western Media).

Важливим елементом російських гібридних операцій є дезінформація, яку багато дослідників хибно ототожнюють із пропагандою. На відміну від пропаганди, кінцевим завданням якої є вплив на суспільну думку, дезінформація має на меті введення в оману насамперед вищого військового та політичного керівництва противника, інших важливих осіб. З цього погляду дезінформація за своєю природою є суттєво ближчою до західної концепції стратегічного обману (strategic deception), проте не обмежується винятково військовими завданнями і є універсальним інструментом багатомірного гібридного війни. Попри те, що кінцевою метою дезінформації є спонукання суб'єктів прийняття рішень (уряд, командування збройними силами, керівництво спецслужбами тощо) діяти у бажаний для РФ спосіб, таке спонукання може здійснюватися і через формування громадської думки або створення враження про наявність суспільного запиту на такі дії. Особливо в демократичних країнах, де політики залежать від суспільної підтримки на чергових виборах, суспільна думка є вагомим важелем впливу на дії вищого політичного керівництва держави. Важливим інструментом такого впливу є маніпулятивні та фіктивні соціологічні опитування.

Дезінформація поруч з іншими методами активних заходів застосовується і для загострення різноманітних протиріч із метою погіршення стосунків між різними сторонами та провокації необхідних для РФ конфліктів. Для дезінформаційних ігор використовуються ЗМІ (особливо ті, що спеціалізуються на журналістських розслідуваннях), агентура впливу, «зливи» інформації, що здійснюються так званими whistleblowers («активними громадянами»), що оприлюднюють інформацію про ймовірну протиправну діяльність урядових, політичних, громадських, комерційних та інших організацій, до яких вони мають стосунок), свідомо «втрата» або «викрадення» таємних документів, підстави під співробітників ворожих РФ спецслужб (подвійні агенти).

Науково-технічна розвідка РФ у межах своєї розвідувально-підривної діяльності не обмежується суто військовими розробками, а також здійснює заходи проти цивільних винаходів. З цією метою здійснюється агентурне проникнення (вербування та інфільтрація (введення) агентів впливу) до: державних органів, що планують, організують та фінансують такі дослідження; науково-дослідницьких центрів та лабораторій; університетів; промислових підприємств; патентних бюро тощо. Прикметно, що підривна діяльність є пріоритетом діяльності навіть контррозвідувальних підрозділів РФ, у тому числі й зовнішньої контррозвідки. Серед головних завдань зовнішньої контррозвідки, поруч із власною безпекою російських представництв за кордоном, є дезорганізація та паралізація діяльності розвідувальних та контррозвідувальних органів країни перебування, організацій та груп, ворожих офіційній Москві (в тому числі опозиційні організації та представництва народів РФ, що борються за власну незалежність). З цією метою зовнішньою контррозвідкою проводиться агентурне проникнення (вербування, інфільтрація) в такі організації, застосовується дезінформація (в тому числі для відволікання на другорядні завдання та негодні об'єкти), здійснюється компрометація таких організацій, їхніх керівників, співробітників та активістів.

Під час дослідження форм, методів та засобів, що застосовуються РФ для організації агентури впливу, важливим є проведення аналізу наявних практик інших категорій, що можуть застосовуватися під час здійснення спеціальних заходів впливу. Особливо корисним джерелом такої інформації є методичні посібники з організації діяльності агентів-вербувальників,

оскільки вербування за своєю природою також є різновидом впливу та вимагає здобуття довіри від об'єкта, на який цей вплив спрямований.

Під час виявлення російських активних заходів важливо пам'ятати, що такі операції здійснюються здебільшого таємно та характеризуються частим застосуванням при своєму проведенні чужого прапора (здійснюються від імені інших країн або організацій). Правильний підбір чужого прапора дає змогу в тому числі проводити заходи, втягувати в співробітництво та здійснювати вплив щодо осіб та спільнот, вороже налаштованих до РФ. Під час застосування чужого прапора можуть використовуватися як існуючі організації, так і створені з цією метою організації прикриття (ЗМІ, міжнародні організації, ініціативні групи, комерційні компанії тощо).

Операції під чужим прапором вимагають наявності великої кількості агентів, що є громадянами інших країн (не росіян). Підготовка таких агентів займає досить багато часу і вимагає тривалого проживання в РФ (СРСР) або іншій дружній Росії країні. Наявність у біографії фактів такого тривалого проживання, а особливо спроби приховування таких фактів мають обов'язково братися до уваги при дослідженні ймовірної агентури впливу РФ в інших країнах.

Особливу цінність для здійснення російського впливу під чужим прапором має агентура з числа громадян країн Західної Європи, НАТО та ЄС (представники дипломатичних установ, міжнародних організацій, іноземні радники уряду, журналісти іноземних ЗМІ, відставні військовослужбовці), а також місцевих працівників таких установ та організацій. Така агентура здатна здійснювати вплив як на представників місцевої спільноти, так і на інших іноземців, включно з представниками дипломатичних місій та міжнародних організацій. При цьому такі особи можуть здійснювати такі дії на прапор своєї держави або організації. Це стосується як заходів індивідуального впливу, так і впливу на громадську думку шляхом здійснення публічних заяв, звернень, коментарів тощо. Використання прапора дружньої держави або організації дає змогу долучати до проведення активних заходів та навіть вербувати на чужий прапор осіб (як місцевих громадян, так і іноземців), що за інших умов ніколи б не погодилися на співробітництво з РФ.

Раннє виявлення гібридних загроз, що пов'язані з агресивними діями РФ, вимагає проактивного циклічного пошуку проявів, що мають ознаки підривної діяльності (активних заходів, спеціальних заходів впливу тощо) РФ. Такий пошук (Hybrid Threat Hunting (НТН)) має здійснюватися спеціально підготовленими фахівцями (Hybrid Threat Hunters) центральних органів державної влади в кожній сфері державного управління та суспільного життя. Такі НТН-фахівці мають бути глибоко обізнані про об'єкти національних інтересів в своїй сфері, а також бути знайомі з традиційними та сучасними формами та методами здійснення підривної діяльності (активних заходів, спеціальних заходів впливу тощо), техніками, тактиками та процедурами проведення гібридних атак, що здійснюються РФ та іншими країнами, що застосовують такі форми міжнародного протистояння.

НТН-фахівець має цілеспрямовано шукати прояви ворожих гібридних інтервенцій. Для цього НТН-фахівець має висувати та перевіряти припущення про те, як саме можуть бути здійснені такі інтервенції. Такі напади (особливо на найбільш стратегічні об'єкти національних інтересів) здебільшого розтягнені в часі, що ускладнює кореляцію різних фаз операції, противник намагається уникнути демаскування, видаючи свою активність за легітимну, постійно удосконалює методи, розробляє та використовує нові інструменти. Це ускладнює їхнє виявлення і вимагає від НТН-фахівця практичних навичок побудови гіпотез та розвиненої професійної інтуїції.

Для ефективного раннього виявлення гібридних загроз НТН-фахівцю вкрай важливо володіти детальною інформацією про попередні гібридні операції, що здійснювалися противником в його секторі відповідальності: їхній характер, учасників, використані інструменти, на досягнення яких результатів вони були спрямовані, тощо. Це дає змогу заздалегідь виявити патерни (шаблони), за якими здійснюються такі операції, а також інструменти, якими користується противник при їхньому проведенні. У подальшому це суттєво скорочує час, необхідний для виявлення ворожих активностей.

Наявність інформації про інструменти, якими послуговується противник при проведенні своєї підривної діяльності (активних заходів, спеціального впливу тощо), є відправною точкою організації НТН-моніторингу. Збір, міжвідомчий та міжнародний обмін інформацією про такі інструменти є фундаментальною частиною побудови стійкості до таких нападів. Такі інструменти включають ЗМІ, лідерів громадської думки, місцевих та іноземних політиків, громадських та релігійних діячів, представників НВФ, терористичних та екстремістських організацій тощо.

Щоденний моніторинг активностей таких суб'єктів дає змогу оперативно виявляти ознаки підривної діяльності (активних заходів, спеціальних заходів впливу, стратегічного обману тощо) та висувати гіпотези про можливу кінцеву мету таких заходів. Обмін інформацією з НТН-фахівцями, що працюють в інших сферах, вкрай важливий для правильної оцінки оперативної обстановки на всьому багатомірному театрі гібридних дій та для ефективного розкриття планів та замислів противника. Окремі акції в різних сферах завдяки цьому можуть бути згруповані в операції та кампанії, що підпорядковані спільній меті і координуються з єдиного центру.

Розуміння замислів противника, мети, на яку спрямовані ті чи інші його гібридні активності, може у тому числі застосовуватися для виявлення до того невідомих НТН-фахівцям інструментів ворожих спецслужб. Для такого виявлення має бути організований моніторинг діяльності всіх суб'єктів, що прямо або опосередковано підтримують цілі противника в рамках конкретних операцій або кампаній. Аналізуючи таких суб'єктів та їхні активності, НТН-фахівці мають виявляти ознаки, що вказують на агентурний зв'язок таких суб'єктів із російськими спецслужбами або інший можливий вплив РФ на таких суб'єктів. При виявленні таких ознак на такого суб'єкта має заводитися дос'є, що долучається до загального каталогу гібридних інструментів РФ, що доступні всім НТН-фахівцям (принаймні в тій частині, яка здобута через OSINT).

Такий підхід дозволяє не лише своєчасно виявляти дії противника, але й розкривати та упереджувати його плани. Інформування вищого керівництва держави, представників іноземних урядів, міжнародних організацій, громадськості та інших зацікавлених осіб про поточні підривні операції, а також осіб, що беруть у них участь, суттєво знижують ймовірність успішності таких операцій. Для організації такого публічного викриття доречно послуговуватися досвідом, напрацьованим в останні роки Холодної Війни Робочою Групою з протидії Активним Заходам (Active Measures Working Group) уряду США, місією якої була протидія радянським агентам впливу, які могли бути переконливо розкриті з використанням несекретної або розсекреченої інформації.

Частина інформації про підривну діяльність, що здійснюється РФ, здобувається через власні особливі можливості розвідувальних та контррозвідувальних органів, носить у зв'язку з цим таємний характер і часто не може бути розкрита широкому загалу. У зв'язку з цим організацію роботи з міжвідомчої взаємодії з раннього виявлення (а в подальшому також аналізу, прогнозуванню та протидії) доречно організувати у спосіб, що враховуватиме такі особливості. Доцільним у структурі, що буде відповідати за загальну комунікацію та координацію між НТН-фахівцями будь-яких урядових структур, є створення окремої групи, що об'єднуватиме винятково представників органів національної безпеки, оборони та зовнішніх відносин, де буде здійснюватися обмін найбільш чутливою інформацією.

Висновки. Використання вищезазначеної методики має значні переваги над альтернативними. По-перше, вона дозволяє чітко визначити об'єкт виявлення, спираючись на ті форми та методи підривної діяльності, які традиційно використовувалися та використовуються російськими спецслужбами. Це вкрай важливо ще й тому, що діяльність із такого виявлення є одним із пріоритетних об'єктів російських гібридних атак, спрямованих на дезорієнтацію або дискредитацію відповідного процесу. Наявність чіткої методологічної бази спрощує також процес уніфікованої підготовки фахівців із протидії таким операціям. Співпраця між Україною та країнами НАТО, особливо тими, що були частиною Варшавського блоку та володіють експертизою в сфері радянських активних заходів, дозволяє суттєво розширити розуміння російської гібридної агресії та ефективніше їй протидіяти.

По-друге, ця методика дозволяє виявляти раніше невідомі приховані інструменти російських спецслужб, агентів впливу РФ у різних сферах політичного та суспільного життя. Таке виявлення дозволяє не лише в подальшому швидше виявляти гібридні операції РФ, але й здійснювати наступальні асиметричні дії. Публічне викриття таких осіб, позбавлення можливості продовжувати свою діяльність, притягнення до відповідальності є вагомим ударом для спроможностей РФ здійснювати такі операції, завдає фінансових, репутаційних та організаційних збитків, зменшує мотивацію для потенційних агентів приєднуватися до російських мереж.

По-третє, ця методика дозволяє посилити не лише міжвідомчу, але й міжнародну співпрацю у сфері протидії гібридним загрозам. Обмін інформацією про поточні гібридні операції та інструменти може здійснюватися на рівні як спеціальних служб, так і цивільних відомств. Така кооперація є запорукою розбудови як національної, так і міжнародної стійкості до гібридних викликів та може стати першим кроком до формування спільної системи гібридної оборони та стримування.

Література

- Основні напрямки та об'єкти розвідувальної роботи за кордоном. ПГУ КДБ СРСР. 1970. 105 с.
- Придбання та підготовка агентів-вербувальників в цілях розвідувального проникнення в установи США (на прикладі ряду північноафриканських країн). ПГУ КДБ СРСР. 1988. 54 с.
- Annual Report of the Security Information Service (BIS) for 2008. *Security Information Service of the Czech Republic*. 31.8.2009. URL: <https://www.bis.cz/annual-reports/annual-report-of-the-security-information-service-for-2008-4bdea95b.html> (дата звернення: 05.03.2021).
- Crozier B. The Other Side of Perestroika: The Hidden Dimension of the Gorbachev Era. *Demokratizatsiya*. 1996. Vol. 4(1). P. 48–49.
- Danylyuk O. Russian Agents in Western Media. *International Policy Digest*. January 5, 2019. URL: <https://intpolicydigest.org/russian-agents-in-western-media/> (дата звернення: 05.03.2021).
- Former KGB General Kalugin Calls U.S.-Russia Spy Saga 'A Farce'. *Radio Free Europe / Radio Liberty*. URL: https://www.rferl.org/a/Former_KGB_General_Kalugin_Calls_US_Russia_Spy_Saga_A_Farce/2102400.html (дата звернення: 05.03.2021).
- Inside the KGB: An Interview with Retired KGB Maj. Gen. Oleg Kalugin. URL: <https://isij.eu/article/inside-kgb-interview-retired-kgb-maj-gen-oleg-kalugin-0> (дата звернення: 05.03.2021).
- Nissen Thomas E. The Weaponization of Social Media. Royal Danish Defense College, 2015.
- Schoen, F.; Lamb, C.J. Deception, Disinformation, and Strategic Communications: How One Interagency Group Made a Major Difference. *Strategic Perspectives*. 2012. No. 11. P. 66–67.
- Soviet Active Measures in the "Post-Cold War" Era 1988-1991. A Report Prepared at the Request of the United States House of Representatives Committee on Appropriations by the United States Information Agency. June 1992. URL: http://intellit.muskingum.edu/russia_folder/pcw_era/index.htm (дата звернення: 05.03.2021).
- The Making of a Neo-KGB State. *The Economist*. August 23, 2007. URL: <http://www.economist.com/node/9682621> (дата звернення: 05.03.2021).

References

- Osnovni napriamky ta obiekty rozviduvalnoi roboty za kordonom [The Main Directions and Objects of Intelligence Work Abroad]. *PHU KDB SRSR*. 1970. 105 p. [in Ukrainian].
- Prydbannia ta pidhotovka ahentiv-verbuvvalnykiv v tsiliakh rozviduvalnoho pronyknennia v ustanovy SShA (na prykladi riadu pivnichnoafrykanskykh krain) [Acquisition and Training of Recruiting Agents for the Purpose of Intelligence Infiltration of US Institutions (On the Example of a Number of North African Countries)]. *PHU KDB SRSR*. 1988. 54 p. [in Ukrainian].
- Annual Report of the Security Information Service (BIS) for 2008. *Security Information Service of the Czech Republic*. 31.8.2009. Retrieved from: <https://www.bis.cz/annual-reports/annual-report-of-the-security-information-service-for-2008-4bdea95b.html> (accessed March 3, 2021).
- Crozier B. (1996). The Other Side of Perestroika: The Hidden Dimension of the Gorbachev Era. *Demokratizatsiya*. Vol. 4(1). P. 48–49.
- Danylyuk O. Russian Agents in Western Media. *International Policy Digest*. January 5, 2019. Retrieved from: <https://intpolicydigest.org/russian-agents-in-western-media/> (accessed March 3, 2021).
- Former KGB General Kalugin Calls U.S.-Russia Spy Saga 'A Farce'. *Radio Free Europe / Radio Liberty*. Retrieved from: https://www.rferl.org/a/Former_KGB_General_Kalugin_Calls_US_Russia_Spy_Saga_A_Farce/2102400.html (accessed March 3, 2021).
- Inside the KGB: An Interview with Retired KGB Maj. Gen. Oleg Kalugin. Retrieved from: <https://isij.eu/article/inside-kgb-interview-retired-kgb-maj-gen-oleg-kalugin-0> (accessed March 3, 2021).

- Nissen Thomas E. (2015). *The Weaponization of Social Media*. Royal Danish Defense College.
- Schoen, F.; Lamb, C. J. (2012). Deception, Disinformation, and Strategic Communications: How One Interagency Group Made a Major Difference. *Strategic Perspectives*, No. 11. P. 66-67.
- Soviet Active Measures in the "Post-Cold War" Era 1988-1991. *A Report Prepared at the Request of the United States House of Representatives Committee on Appropriations by the United States Information Agency*. June 1992. Retrieved from: http://intellit.muskingum.edu/russia_folder/pcw_era/index.htm (accessed March 3, 2021).
- The Making of a Neo-KGB State. *The Economist*. August 23, 2007. Retrieved from: <http://www.economist.com/node/9682621> (accessed March 3, 2021).

Анотація

Данилюк О. В. Методика раннього виявлення гібридних загроз в умовах агентурних заходів впливу РФ. – Стаття.

У статті досліджено форми і методи ведення підривної діяльності (в тому числі активні заходи), притаманні радянським (російським) спецслужбам у контексті ведення гібридної війни проти країн Заходу та України. Доведено, що гібридні операції як наступальні дії радянських (російських) спецслужб були реалізовані здебільшого завдяки реалізації мережі спеціальної агентури впливу. Проаналізовано особливості підривної діяльності та активних заходів радянських і російських спецслужб у вимірі політичної, воєнної, економічної та інших видів зовнішньої розвідки.

Досліджено сутність, мету та основні види діяльності відповідної агентури впливу (включно з формуванням потрібної для РФ суспільної думки; встановленням та збереженням таємного контролю за урядом або частини уряду іншої держави; генерацією політичної кризи і нейтралізацією небажаних РФ політичних опонентів тощо). Виявлено, що задля досягнення своїх цілей агенти впливу радянських (російських) спецслужб використовують такі інструменти, як компрометація, дезінформація, науково-технічна розвідка та розвідка у ЗМІ противника, агентурне проникнення (інфільтрація) і вербування, застосування чужого прапора тощо.

Визначено особливості раннього виявлення гібридних загроз, що пов'язані з агресивними діями РФ у контексті проактивного підходу з пошуку проявів, що мають ознаки підривної діяльності (Hybrid Threat Hunting – НТН). Запропоновано методику відповідного виявлення на основі розвитку мережі спеціалістів (Hybrid Threat Hunters) центральних органів державної влади в кожній сфері державного управління та суспільного життя. Окреслено основні види діяльності в рамках попередження та протидії агентурним заходам впливу російських спецслужб, які включають у себе регулярний НТН-моніторинг, а також ефективну міжвідомчу взаємодію з раннього виявлення (в подальшому – аналіз, прогнозування та протидію відповідному впливу).

Ключові слова: гібридні операції, активні заходи, підривна діяльність, агент впливу, зовнішня розвідка.

Summary

Danylyuk O. V. Methodology for early detection of hybrid threats in the context of active measures of the Russian Federation. – Article.

The article considers the forms and methods of subversive activities (including active measures) inherent in the Soviet (Russian) special services in the context of a hybrid war against the Western countries and Ukraine. The article proves that hybrid operations as offensive actions of the Soviet (Russian) special services were implemented mainly due to the implementation of a network of special agents of influence. The features of subversive activities and active measures of the Soviet and Russian special services in terms of political, military, economic and other types of foreign intelligence are analyzed.

The article examines the nature, goals and main activities of the abovementioned agents of influence (including the formation of necessary public opinion for the Russian Federation; the establishment and maintenance of secret control over the government or part of the government of another state; the generation of a political crisis and the neutralization of political opponents of the Russian Federation, etc.). It reveals that with the aim of achieving their goals, the agents of influence of the Soviet (Russian) special services use such tools as compromising, disinformation, scientific and technical intelligence and intelligence in the enemy's media, agent infiltration and recruitment, the use of a foreign flag etc.

The features of early detection of hybrid threats connected with aggressive actions of the Russian Federation in the context of a proactive approach to search for manifestations with signs of subversive activity (Hybrid Threat Hunting – НТН) are determined. The article proposes the methods for the appropriate identification based on the development of a network of specialists (Hybrid Threat Hunters) of central government bodies in each area of government and public life. The main types of activities in the framework of the prevention and counteraction to active measures of influence of the Russian special services have been determined, which include regular НТН-monitoring, as well as effective interagency interaction with early detection (hereinafter – analysis, forecasting and counteraction of the abovementioned influence).

Key words: hybrid operations, active measures, subversive activities, influence agent, foreign intelligence.